GESKIEDENIS VAN ONDERWYS VAN BLANKES IN DIE WOLMARANSSTADSE DISTRIK: 1876 - 1952.

deur

GERT JOHANNES MARA COETZEE, B.Comm., B.Ed.

Verhandeling aangebied ter verkryging van die graad

MAGISTER EDUCATIONIS

aan die

POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT VIR C.H.O.

1953.

VOORWOORD.

In hierdie studie is daarna gestreef om die deel van die geskiedenis van die onderwys in die distrik wat betreklik onbekend is, in meer besonderhede na te gaan en daarna in breë trekke te let op die geleidelike ontwikkeling na 1910 tot waar dit vandag staan. As seun van die distrik was dit vir my 'n besondere voorreg om die geleentheid gegun te word om hierdie studie uit te voer en langs hierdie weg 'n bydrae te lewer tot die kennis van onderwystoestande van die dorp en distrik.

Baie aandag is bestee aan bronne wat nie normaalweg vir enigeen toeganklik is nie, om die juiste gegewens te verkry. Baie tyd is bestee aan gegewens uit die Staatsargief, skooljoernale, notule van skoolkommissies, skoolrade en kerkrade, die dagboek van mnr. Leask, aangevul uit gepubliseerde bronne, soos Departementele verslae. Mondelinge getuienisse van persone wat ten nouste aan die onderwys verbonde was, het my ook baie hulp verskaf.

Ek wil graag langs hierdie weg my innige dank betuig teenoor almal wat dit vir my moontlik gemaak het om hierdie studie te voltooi. 'n Woord van waardering teenoor my eggenoot en kindertjies, wat my getrou bygestaan het en bereid was om 'n paar agtereenvolgende vakansies op te offer. Graag wens ek ook hier my dank te betuig teenoor my ouers, wat dit uit die verlede in die donker dae vir my moontlik gemaak het om my studie voort te sit. Mag daar vir u, as moeder nog in lewe, uit hierdie studie blyk die verwesenliking van u ideaal vir my gekoester.

My dank aan die Staatsargivaris en sy personeel, argivarisse van die Hollandse Kerke, die inspekteur van hierdie kring, mnr. Van Dyk, die Skoolraadsekretaris mnr. Bensch, hoofde van skole deur my besoek, die Leask-familie vir insae in die dagboeke, ds. Van der Horst vir onderhoud aan my toegestaan en aan alle persone wat informasie aan my verstrek het of foto's aan my geleen het. My opregte dank ook aan dr. H. Venter as taalreviseur en aan my tikster, mev. Grobler, vir al die geduld wat sy beoefen het en die deeglike werk wat sy verrig het. Hiermee word ook met dank erken die hulp wat van die Raad van Sosiale Navorsing ontvang is by wyse van 'n ad hoc-toekenning van £67, waaruit 'n groot deel van die noodsaaklike uitgawes gedek kon word.

In besonder wens ek my dank te betuig aan my promotor, prof. dr. J. Chris Coetzee van die Potchefstroomse Universiteit vir C.H.O., vir sy insiggewende leiding en voortdurende inspirasie, wat my besiel het om hierdie studie te voltooi. Graag wil ek aan hom my persoonlike gelukwensing bring met die bevordering tot rektor van die Universiteit. Mag dit aan u gegun word om as opvoedkundige nog lank in hierdie hoedanigheid diens aan u eie Inrigting en aan die onderwys as geheel te mag lewer.

G.J.M. Coetzee.

WOLMARANSSTAD,
Januarie 1954.

INHOUD.

DIE GESKIEDENIS VAN ONDERWYS VAN BLANKES IN DIE WOLMARANSSTADSE DISTRIK: 1876-1952.

HOOFSTUK I.

HISTORIESE AGTERGROND.

Bladsy.

1. Geboorteplek van eerste blanke noord van die Vaalrivier........................ 1

2. Herkoms van die naam die Makwassierante.. 2

3. Belangstelling van blankes in Wolmaransstadse omgewing.......................... 3

4. Wolmaransstad word die gemeenskapsentrum. 4

5. Wolmaransstad as dorp geproklameer en uitgelê.................................. 4

6. Stigting van die gemeentes van die Hervormde en N.H. of G. Kerke............... 7

7. Wolmaransstad as onafhanklike distrik verklaar................................ 9

8. Samevatting.............................12

HOOFSTUK II.

ONDERWYS IN DIE BEGINJARE: 1876-1891.

1. Die behoefte aan onderwys............... 14

2. Stigting van die eerste skool in Wolmaransstad............................ 15

3. Latere skole in hierdie tydperk......... 19

   a. Leeuwfontein, wyk Bamboesspruit, Januarie 1888.......................... 19
   b. Karreefontein, wyk Bamboesspruit, 1 Maart 1889.......................... 23
   c. Uitkyk, wyk Makwassie, 1 Mei 1890...... 24
   d. Oersonskraal, wyk Makwassie............ 25
   e. Bezuidenhoutskraal, wyk Makwassie...... 25

4. Stand van die onderwys teen 1890........ 25

HOOFSTUK III.

ONDERWYS IN WOLMARANSSTAD ONDER MANSVELT: 1892 - 1899.

Bladsy.

1. Wysiging van die Onderwyswet van 1882...... 29

a. Mansvelt as Superintendent.............. 29
b. Bepalings van die Mansvelt-wet van 1892. 30

(1) 'n Nuwe stelsel van subsidie........... 30
(2) 'n Nuwe stelsel van skoolbestuur....... 30
(3) Verhoging van vereiste kwalifikasie van onderwysers....................... 31
(4) Samestelling van die Skoolgids en lys van handboeke........................ 31

c. Invloed op die onderwys in Wolmaransstad. 31

2. Geleidelike uitbreiding van die onderwys, 1892-1896.............................. 32

a. Witpoort, wyk Makwassie................. 32
b. Uitkyk, wyk Makwassie.................. 33
c. Oersonskraal en Carreepoort, wyk Makwassie.............................. 34
d. Ebeneserskool, Wolmaransstad........... 34
e. Klipkuil, wyk Makwassie................ 35
f. Wolvenspruit, wyk Vaalrivier............ 36
g. Doornbult, wyk Makwassie............... 37
h. Vaalbank, wyk nr.2, Vaalrivier.......... 38
i. Kameelbult, wyk nr.1, Wolmaransstad..... 40

3. Inspeksies gedurende 1892-1896............. 40

a. Inspeksies deur inspekteur F.P. Crotz... 40

(1) Die diensjaar 1892.................. 41
(2) Die diensjaar 1893.................. 41
(3) Die diensjaar 1894.................. 42

b. Inspeksies deur inspekteur H.Moora...... 43

(1) Die diensjaar 1895.................. 43
(2) Die diensjaar 1896.................. 44

4. Snelle toename in oprigting van skole, 1897-1899.............................. 46

a. Klipfontein, wyk Vaalrivier............ 46
b. Rondevallei, wyk nr.2, Vaalrivier....... 47
c. Bezuidenhoutskraal, wyk Vaalrivier...... 47
d. Zendelingsfontein, wyk 1............... 49
e. Vliegenkraal, wyk Makwassie............ 51
f. Wolvenkop, wyk 2, Vaalrivier........... 54
g. Leeuwbosch, wyk 2, Vaalrivier.......... 56
h. Welverdiend, wyk 1, Wolmaransstad....... 56
i. Strydpoort, wyk Makwassiespruit......... 58
j. Leeuwfontein, wyk Makwassiespruit....... 58
k. Kareeboschkuil, wyk 2, Vaalrivier....... 59

Bladsy.

5. Inspeksies gedurende 1897-1899.......... 59

a. Inspeksies deur inspekteur H.Moora gedurende 1897......................... 59
b. Inspeksies deur inspekteur J.K.M. te Boekhorst, 1898-1899.................. 62

6. Statistiek............................ 63

a. Alfabetiese lys van onderwysers........ 63
b. Die aantal skole oor die tydperk 1888-1899............................ 64

7. Samevatting........................... 65

a. Toename in die aantal skole, 1892-1899. 65
b. Verhoging van die peil van die onderwys. 65

(1) Verbeterde inspeksiestelsel.......... 65
(2) Onderwysers......................... 66
(3) Geboue en uitrusting................ 67

HOOFSTUK IV.

ONDERWYS IN DIE KROONKOLONIE: 1900 - 1906.

1. Onderwys gedurende die oorlogsjare, 1900 - 1902............................ 68

a. Die toestand na die uitbreek van die oorlog............................... 68

(1) Skole sluit weens kommandering...... 68
(2) Sargant die eerste Direkteur van Onderwys........................... 68
(3) Sargant tref klein privaatskooltjies aan................................ 69

b. Kampskole in Transvaal volgens model van Groenpunt en Norvalspont........... 69

(1) Die posisie teen November 1901...... 70
(2) Personeel van organiserende inspekteurs............................... 71
(3) Verbetering in die algemene toestand vanaf 1902..................... 71

2. Onderwys onder Kroonkoloniale bestuur, 1902 - 1906............................ 72

a. Nuwe onderwyswetgewing van Sargant..... 72

(1) Sy "Public Education Ordinance 1903" 72
(2) Die regulasies rakende die Onderwyswet van 1903....................... 74

(a) Samestelling, magte en pligte van skoolkommissies............ 74
(b) Tipes van skole en vakindeling.. 74

b. Oprigting van staatskole op die platteland na vredesluiting, Mei 1902........ 75

Bladsy.

(1) Plaasskole neem die plek van kampskole........................ 76
(2) Stelsel van organiserende inspekteurs met distrikshoofonderwysers. 76
(3) Beleid van die Direkteur insake aanstellings...................... 77
(4) Struikelblokke nog in die weg van plattelandse onderwys............ 78

c. Staatskole in Wolmaransstad, 1902-1906. 79

(1) Skole geopen en gesluit gedurende 1903............................ 79
(2) Verslag van die inspekteur van onderwys 1903...................... 80

(a) Skoolbesoek.................... 80
(b) Skoolkommissies................ 80
(c) Skoolgeboue en terreine........ 81
(d) Verslag oor die leervakke in 1903. 81

(3) Skole geopen en gesluit gedurende 1904............................. 82
(4) Verslag van die inspekteur van onderwys 1904....................... 84

(a) Algemeen........................ 84
(b) Die vakke wat onderrig word...... 84

(5) Skole geopen en gesluit gedurende die tydperk Januarie 1905 tot Junie 1905............................. 88
(6) Ontwikkeling van die onderwys gedurende die jaar Julie 1905 tot Junie 1906........................ 90

(a) Statistiek soos op 30 Junie...... 90
(b) Verslag van die inspekteur van onderwys....................... 91

3. Die C.N.O.-beweging in Wolmaransstad, 1903 - 1906........................... 93

a. Die ontstaan van die C.N.O.-beweging. 93
b. C.N.O. in Wolmaransstad............. 94
c. Die C.N.O.-skool op Wolmaransstad.... 95
d. C.N.O.-skole in die distrik......... 95

HOOFSTUK V.

ONDERWYS ONDER SELFBESTUUR: 1906 - 1910.

1. Die nuwe Onderwyswet van 1907........... 98

2. Die skoolraad van Wolmaransstad en sentralisasie in die onderwys................. 98

a. Instelling van die eerste Skoolraad van Wolmaransstad..................... 98
b. Sentralisasiebeleid.....................100

Bladsy.

3. Godsdiensonderrig op skool,1906-1910..... 103

a. Bepalings van die Smuts-wet van 1907.. 103
b. Toepassing van die Smuts-wet op die onderwys.......................... 104

4. Die taalvraagstuk op skool, 1906-1910.... 104

a. Bepalings van die Smuts-wet van 1907.. 104
b. Praktiese uitwerking van die bepalings. 105

5. Die C.N.O.-beweging 1906-1910............ 106

6. Inspeksies gedurende die tydperk 1906 - 1910............................ 110

a. Inspeksies deur H.Corbett, 1906-1908.. 110

(1) Peil van die onderwys............... 110
(2) Onderrig in die skoolvakke.......... 111

b. Inspeksies deur J.P. Botha, 1908-1910. 114

(1) Verandering in die inspektoraat..... 114
(2) Peil van die onderwys............... 114
(3) Onderrig in die skoolvakke.......... 115

7. Geboue en uitrusting.................... 117

8. Uitbreiding van skole................... 119

a. Statistiek, 1906-1910................ 119
b. Inskrywing en skoolbesoek............ 123

9. Samevatting............................. 125

a. Taal................................. 125
b. Godsdiensonderrig.................... 125
c. Sentralisasie........................ 125
d. Algemene toestand.................... 125

HOOFSTUK VI.

ONTWIKKELING VAN DIE ONDERWYS NA UNIFIKASIE: 1910 - 1952.

1. Uitbreiding van die laer onderwys, 1910 - 1952............................ 126

a. Geleidelike ontwikkeling, 1910-1917.. 126
(1) Fundamentele reëlings i.v.m. onderwys.......................... 126
(2) Wysiging in die Smuts-wet en nuwe Regulasies........................ 127
(3) Skoolraad en sentralisasie......... 128
(4) Skole geopen en gesluit,1911-1917.. 130

Bladsy.

(5) Stand van die onderwys teen 1917............................ 131

(a) Sentralisasie.................. 131
(b) Personeel...................... 132
(c) Peil van onderwys.............. 132

b. Die opkoms van delweryskole, 1918-1928......................... 133

c. Die laaste fase van sentralisasie, 1932-1952......................... 135

(1) Nuwe onderwysbeleid........... 135
(2) Skoolraad ten gunste van 'n skoolplaas en sentralisasie... 136
(3) R.S.Ferreira rapporteer aan die Skoolraad................ 137

(a) Leeuwdoornsstad as sentrum 137
(b) Makwassie as sentrum...... 137
(c) Wolmaransstad as sentrum 137
(d) Baviaanskrans as sentrum 138
(e) Kareeboschkuil as sentrum 138
(f) Ottosdal as sentrum....... 138
(g) Vleeskraal as sentrum..... 138
(h) Skole wat nie onder die skema oorweeg word nie.... 138

(4) Instelling van busskemas, 1937-1942.................... 138
(5) Uitwerking van sentralisasie op die aantal skole en inskrywing......................... 140

2. Ontwikkeling van middelbare en vakonderwys, 1910-1952.................. 144

a. Sekondêre afdeling verbonde aan die Wolmaransstadse Laerskool...... 144
b. Die Wolmaransstadse Hoërskool, 1921-1952......................... 144

(1) Afstigting van die Wolmaransstadse Hoërskool....................... 144
(2) Nuwe geboue word in gebruik geneem, 1928........................ 145
(3) Mondigwording van die hoërskool, 1942............................ 146
(4) Die hoërskool herdenk 'n kwarteeu lange bestaan, 1946.............. 147
(5) Sentralisasie van st.6, 1951...... 148
(6) Koshuisakkommodasie............... 149

c. Leeuwdoornsstad met klasse tot st.8, 1936 - 1952...................... 150

(1) Intermediêre skool, 1936-1944... 150
(2) Skedule I-skool, 1944-1951...... 150
(3) Groep II-skool, 1951-1952....... 151

d. Makwassie met klasse tot st.8, 1936-1942........................ 151

Bladsy.

3. Ontwikkeling van vakonderwys, 1929-1952 152

a. Die Ambagskool, 1929-1939........... 152
b. Die Dagbreek-vakskool, 1939-1947.... 155
c. Die Hoër Tegniese Skool, 1947-1952.. 156
d. Die Huishoudskool, 1931-1951........ 157
e. Die Nywerheidskool, 1951-1952....... 159

HOOFSTUK VII.

KRITIESE SAMEVATTING.

1. Onderwys in Wolmaransstad tydens die Suid-Afrikaanse Republiek............. 161

a. Die tydperk 1876-1892................ 161
b. Die tydperk 1892-1899................ 162

2. Groei en ontwikkeling van die onderwys na 1902........................... 163

a. Onder die Engelse bewind 1902-1906.... 163
b. Die C.N.O.-skole...................... 164
c. Die periode van aanpassing, 1907-1952. 164

(1) Die Smuts-wet van 1907............ 164
(2) Konsentrasie op onderwysgebied.... 165
(3) Middelbare en vakonderwys......... 165
(4) Opvoedkundige aktiwiteite......... 166

BYLAE A............................... 168

BYLAE B............................... 170

BYLAE C............................... 171

BYLAE D............................... 172

BIBLIOGRAFIE.......................... 173

------oooOooo------